

JOANNA NASTALSKA-WIŚNICKA* – LUBLIN

**KONFERENCJA NAUKOWA
Z PETERSBURGA DO LUBLINA. POCZĄTKI BIBLIOTEKI
UNIwersYTETU LUBELSKIEGO.
LUBLIN 27 II 2018**

W 2018 r. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II obchodzi uroczyste swoje stulecie. Bibliotekarze postanowili przypomnieć, że również Biblioteka Uniwersytecka KUL (BU KUL) święci podobny jubileusz. Zaczęto ją tworzyć w Piotrogradzie, w lutym 1918 r., jeszcze zanim powstały szczegółowe plany organizacyjne uczelni, zdając sobie sprawę, że uniwersytet bez zaplecza naukowego nie wypełni należycie swojej misji. Entuzjazmowi organizacyjnemu towarzyszyła rewolucja w Rosji i pierwsza wojna światowa, w późniejszym okresie – już w Lublinie – inflacja i kryzys ekonomiczny, a co za tym idzie trudności finansowe i personalne. Mimo tego placówka działała, służąc lubelskiemu środowisku akademickiemu. Zdołała do wybuchu drugiej wojny światowej zgromadzić ok. 80.000 woluminów¹.

Jubileusz stał się okazją do podsumowania minionych stu lat istnienia Biblioteki KUL oraz ukazania trudnych jej początków. Jego obchody zostały w sposób szczególny połączone z osobą Emilii Szeligi-Szeligowskiej, pierwszej bibliotekarki Uniwersytetu Lubelskiego. Konferencja odbyła się 27 lutego², w 64. rocznicę jej śmierci (†1954). To ona była główną twórczynią lubelskiej księżnicy. Urodziła się 19 czerwca 1878 r. w rodzinie Sipowiczów, w majątku Czerele na Litwie Kowieńskiej. W 1894 r. wyszła za mąż za Tomasza Szeligę-Szeligowskiego i urodziła dwójkę dzieci: Eleonorę i Jerzego. Została zatrudniona przez ks. prof. Idziego Radziszewskiego wiosną 1918 r., jeszcze w Piotrogradzie, gdzie znalazła się wraz z synem po przymusowym przesiedleniu z Warszawy w czasie

* Joanna Nastalska-Wiśnicka – dr historii; starszy kustosz dyplomowany BU KUL; e-mail: panna.nastalska@kul.lublin.pl

¹ D. Dzierzkowska, *Biblioteka Główna KUL 1918-1939*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 8 (1964) s. 187-242.

² Niektóre źródła podają, że zmarła 26 lutego (taka data jest wyryta na jej nagrobku), jednak akt zgonu wystawiony został z datą 27 lutego 1954 r.

pierwszej wojny światowej (prawdopodobnie była już wdową). Zajmowała się głównie opracowaniem zgromadzonego księgozbioru. Była do tego zadania doskonale przygotowana, najpierw jako absolwentka Instytutu Panien Szlacheckich w Białymstoku i słuchaczka kursów psychologiczno-pedagogicznych w Warszawie, a następnie studentka bibliotekoznawstwa i historii w Lipsku i Warszawie. Wiedzę praktyczną zyskała pracując w latach 1901-1915 w „Ogniskach” Towarzystwa Czytelni Ludowych i Robotniczych, gdzie była jednocześnie bibliotekarką i prelegentką. Także w Rosji, nim jeszcze poznał ją rektor Akademii Duchownej, zakładała ruchome biblioteki dla wysiedleńców z Polski, a rodaków uczyła robótek ręcznych. Sama w tym czasie była słuchaczką Wydziału Filozoficznego Wyższych Kursów Polskich. Wracając do kraju miała propozycję objęcia kierownictwa w bibliotece ufundowanej przez Kierbedziów na ul. Koszykowej w Warszawie (późniejszej Bibliotece m.st. Warszawy). Zaszczepiona przez ks. I. Radziszewskiego ideami tworzenia uniwersytetu katolickiego w odrodzonej Polsce, z powyższych planów zrezygnowała. Rozpoczęła przygodę z Lublinem, gdzie w trudnych warunkach zaczęła organizować księżnicę. W 1920 r. wraz z archiwum i majątkiem Uniwersytetu Lubelskiego, za który faktycznie wzięła odpowiedzialność, musiała uciekać do Częstochowy. W tym samym roku przeżyła osobistą tragedię – na zapalenie płuc zmarł jej ukochany syn Jerzy. Ból, jaki przeżywała, nie odbił się na jej pracy. Nadal ofiarnie zajmowała się księgozbiorem, jego zdobywaniem, opracowaniem i udostępnianiem, opiekowała się też studentkami, które odpracowywały w Bibliotece chesne. Z narażeniem życia chroniła i ratowała zebrane zbiory także w czasie okupacji niemieckiej, starała się je nawet udostępnić Polakom. Po wojnie, mimo słabego zdrowia, nadal pracowała w ukochanej placówce, a na emeryturę odeszła dopiero w 1952 r., mając 74 lata. Nie ma wątpliwości, że była postacią wyjątkową. Bibliotece, którą stworzyła, była oddana do końca swoich dni. W spisanej przez siebie „ostatniej woli” przekazała na jej potrzeby cały swój skromny „majątek”: biurko, notatki, dokumenty dotyczące założycieli KUL, nawet paczkę czystego papieru³.

Uroczystości jubileuszowe rozpoczęły się w godzinach porannych mszą św., którą odprawił w kościele akademickim ks. prof. Andrzej Kiciński, prorektor ds. studentów i kontaktów międzynarodowych KUL. Okolicznościową homilię wygłosił prof. Wiesław Bar OFMConv., przewodniczący Rady Bibliotecznej obecnej kadencji. Następnie, niewielka grupa bibliotekarzy udała się w ten bardzo mroźny dzień, na zaśnieżony cmentarz przy ulicy Lipowej w Lublinie, aby złożyć kwiaty i zapalić znicze na grobach ks. Idziego Radziszewskiego, Emilii Szeligi-Szeligowskiej i jej syna Jerzego (1899-1920), przedwcześnie zmarłego studenta prawa, kaprała WP podczas wojny polsko-bolszewickiej, który pomagał przy organizacji Biblioteki w pierwszym okresie jej istnienia.

O godzinie 10.00 rozpoczęły się w Czytelni Teologiczno-Filozoficznej BU KUL obrady, których tematem wiodącym były początki księżnicy. W świątecz-

³ W. Nowodworski, *Ś.p. Emilia Szeliga-Szeligowska*, „Roczniki Humanistyczne”, 4 (1953) z. 4, s. 294-299; J. Jaźwierska, *Emilia niezłomna*, „Przegląd Uniwersytecki KUL”, 2017, nr 4-5, s. 39-40; A. Dybek, *Milioner, Rektor, jego bibliotekarka i jej życie*, „Dziennik Wschodni. Magazyn” 23 (2018) nr 39, s. 4-5.

nym i uroczystym nastroju dyrektor BU KUL, Barbara Zezula, starszy kustosz dyplomowany, powitała prelegentów, bibliotekarzy i przybyłych gości, wśród których znaleźli się m.in. dyrektorzy lubelskich bibliotek. Do powitań przyłączył się ks. prof. Antoni Dębiński, rektor KUL, który podkreślił, że jest bardzo dobrym pomysłem, aby w roku jubileuszu Uczelni, przypomnieć również o jego księżnicy. Wygłosił on również pierwszy referat *Idzi Radziszewski i początki Biblioteki Uniwersyteckiej KUL*, w którym przypomniał zasługi rektora Akademii Duchownej w Piotrogradzie, pomysłodawcy, organizatora i pierwszego rektora Uniwersytetu Lubelskiego, dla stworzenia zaplecza naukowego dla pracowników i studentów. Powołał się na wspomnienie ks. Waleriana Meysztowicza, w których jest mowa, że bohater jego wystąpienia wraz z innymi profesorami „(...) na jednokonnej furze wieźli ze sobą bibliotekę – w dwu walizkach”⁷⁴.

W pierwszej części obrad, prowadzonych przez dr Katarzynę Górkiewicz, zostały prócz tego wygłoszone jeszcze dwie prelekcje. Pierwszą z nich – *Henryk Insadowski – biblioteczne epizody* – dr hab. Maciej Jońca, poświęcił dyrektorowi Biblioteki w latach 1923-1939. Przedstawił jego biografię w oparciu o materiały z prywatnego archiwum rodziny. Chociaż funkcję dyrektora, profesor prawa rzymskiego i prawa kanonicznego KUL sprawował niemal przez cały okres międzywojenny, w powierzonych placówce bywał rzadko. Faktyczna jej kierowniczką, w sprawach dotyczących Biblioteki kontaktowała się z nim drogą listowną (jej korespondencja zachowała się w archiwum Uniwersyteckim KUL).

Trudne życie Emilii Szeligi-Szeligowskiej i jej pracę nad organizacją Biblioteki przybliżyła mgr Jadwiga Jaźwierska. Referat był wstępem do kolejnych punktów uroczystości. Konferencji towarzyszyła wystawa *Emilia Szeliga-Szeligowska i początki Biblioteki Uniwersyteckiej w 100-lecie istnienia*. Ekspozycja, przygotowana zgodnie ze scenariuszem referentki przez pracowników Oddziału Zbiorów Specjalnych i Oddziału Informacji Naukowej BU KUL, zgodnie ze swoim tytułem podzielona została na dwie części. Początkowe sześć gablot miało zilustrować życie Emilii Szeligowskiej. Znalazły się w nich głównie materiały rękopiśmienne (karty wspomnień, własnoręcznie wypełniane kwestionariusze, dokumenty uprawniające do przekroczenia granicy, notatki), legitymacje członkowskie (np. Lubelskiej Spółdzielni Spożywców), imienne zaproszenia na różne uroczystości (np. na pierwszą inaugurację roku akademickiego 9 grudnia 1918 r., czy otwarcie wystaw), fotografie (na jednej z nich widać skromne mieszkanie Emilii i ją samą przy biurku; druga przedstawia pokój Jerzego; jest też Emilia na Zjeździe Bibliotekarzy Polskich we Lwowie w maju 1928 r. i w otoczeniu dziewcząt stanowiących personel pomocniczy Biblioteki). Druga część ekspozycji miała być wycieczką po Bibliotece KUL okresu międzywojennego i okupacji. Objęła petersburskie początki, materiały dotyczące organizacji Biblioteki w Lublinie, fotografie dawnego gmachu poklasztorowego przy ul. Dolnej Panny Marii 4 i jego wnętrz, przerobionych na czytelnię, pracownię i magazyny, materiały dotyczące personelu pomocniczego Biblioteki (przede wszystkim fotografie i kwestionariusze osobowe); dokumentację związaną z gromadzeniem (wraz

⁷⁴ W. Meysztowicz, *Gawędy o czasach i ludziach*, Londyn-Łomianki 2008, s. 213.

z przykładami darów ze znakami własnościowymi ofiarodawców), opracowaniem (przedwojenny inwentarz, przykłady kart katalogowych) i udostępnianiem (regulaminy, książka wypożyczeń, inne archiwalia). Kolorytu wystawie dodawał dawny blok katalogowy i maszyna do pisania. Dzięki fotografiom i dokumentom oraz różnego rodzaju akcesoriom z epoki, ekspozycja wzbudziła ogromne zainteresowanie zwiedzających i przeniosła ich w czasie do lat dwudziestych i trzydziestych XX stulecia. Wystawę otworzył Rektor KUL, a o zawartości gablot opowiedziała jej kurator i autorka scenariusza, mgr Jadwiga Jaźwierska. Po oficjalnych przemówieniach, Tadeusz Sławecki, dyrektor Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie, przekazał Bibliotece Uniwersyteckiej KUL jubileuszowy medal pamiątkowy wybitny przez Mennicę Polską. Następnie wszyscy zebrani udali się do Czytelni Zbiorów Specjalnych, która tego dnia otrzymała imię pierwszej bibliotekarki KUL. Rektor KUL ks. A. Dębiński wraz z dyrektorem Biblioteki Uniwersyteckiej KUL B. Zezulą, odsłoniли portret Emilii Szeligowskiej i okolicznościową tablicę.

Po tych wzruszających momentach i przerwie kawowej była możliwość wysłuchania kolejnych wystąpień konferencyjnych. Pierwszym prelegentem był dyrektor Archiwum Uniwersyteckiego KUL, mgr Marek Pawelec. W referacie *Biblioteka w drodze do Lublina* ukazał skomplikowane losy księgozbioru zgromadzonego na potrzeby przyszłej biblioteki w 1918 r. W jego skład wchodziły cenne biblioteki domowe profesorów Uniwersytetu Petersburskiego, polskich naukowców, miejscowej Polonii oraz książki zakupione w antykwariatach i księgarniach. Do Lublina kolekcja ta dotarła po wielu kłopotach dopiero w 1925 r., znacznie uszczuplona, w ramach rewindykacji polskiego dziedzictwa kulturowego z Rosji po pokoju ryskim.

Dr Joanna Nastalska-Wiśnicka do ukazania jak funkcjonowała Biblioteka w okresie międzywojennym wykorzystała odpisy sprawozdań, przygotowywanych w latach 1925-1939 dla Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Głównego Urzędu Statystycznego. Podają one m.in. skład osobowy, informacje o nabytkach oraz udostępnianiu zbiorów. Wynika z nich, że głównym źródłem pozyskania książek były dary, ponieważ środki finansowe uczelni nie pozwalały na zakup większych partii, a egzemplarz obowiązkowy był przyznany Uniwersytetowi jedynie na krótko. Zagadnieniem tym szczegółowo zajął się dr Arkadiusz Adamczuk w referacie *Dary przekazane Bibliotece Uniwersyteckiej KUL w okresie międzywojennym*. Wymienił w nim najbardziej hojnych ofiarodawców z hr. Jerzym Moszyńskim na czele i przedstawił okoliczności przekazania kolekcji.

Ostatnią prelegentką była dr Angelika Modlińska-Piekarz, która zaprezentowała *Nieznane materiały ks. Rektora Idziego Radziszewskiego w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki KUL i ich znaczenie dla badań naukowych*. Były to dokumenty osobiste, bruliony prac naukowych, teksty przemówień i notatek oraz fragmentaryczna korespondencja – znalezione podczas porządkowania mieszkania zmarłego rektora lub подарowane przez przyjaciół i współpracowników. Znajdowały się one w części zbiorów dotąd nieopracowanej. Są cenne, gdyż

pozwalają śledzić poszczególne etapy życia oraz owoce działalności założyciela Uniwersytetu Lubelskiego.

Oficjalną część uroczystości jubileuszowych zakończyło podsumowanie obrad, dokonane przez mgr Barbarę Zezulę. Ostatnim aktem było podziękowanie wspomnianej Pani dyrektor za cały okres kierowania Biblioteką Uniwersytecką KUL. Była godną następczynią Emilii Szeligi-Szeligowskiej, spoglądającej teraz w zamyśleniu ze swego portretu na swoje umiłowane dziecko – Bibliotekę.

Fot. 1. Bibliotekarze BU KUL przy grobie Emilii Szeligi-Szeligowskiej, na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie. Fot. Arkadiusz Adamczuk.

Fot. 2. Obrady konferencyjne. Przemawia Dyrektor BU KUL – mgr B. Zezula. Fot. Sławomir Stasz.

Fot. 3. Odślonienie portretu Emilii Szeligi-Szeligowskiej w Czytelnii Zbiorów Specjalnych BU KUL przez Rektora KUL ks. prof. A. Dębińskiego i Dyrektora BU KUL mgr Barbarę Zezulę. Fot. Sławomir Stasz.

Fot. 4. Otwarcie wystawy *Emilia Szeliga-Szeligowska i początki Biblioteki Uniwersyteckiej KUL w 100-lecie istnienia*. Z lewej mgr Jadwiga Jaźwierska, autorka scenariusza i kurator wystawy. Fot. Sławomir Stasz.